

KLEINE GESCHIEDENIS MET GROTE GEVOLGEN

Princip en de eerste slachtoffers van WO I

Al voordat het jubileum een feit was, kwam de boekenstroom rondom 'Honderd jaar Eerste Wereldoorlog' op gang. Twee titels die allebei ingaan op het begin van de oorlog vielen op. Bestsellerauteur Tim Butcher volgde de voetstappen van de jonge Gavrilo Princip dwars door de Balkan en beschreef hoe hij langzaam radicaliseerde. Theo Toebosch reconstrueerde een onbeduidend incident aan de Frans-Duitse grens dat leidde tot de eerste twee slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog.

Daan Schuijt is
redacteur van Kleio.

Stari Most ('Oude
Brug') in Mostar.

In 1994 bevond Tim Butcher zich als oorlogscorrespondent voor de *Daily Mail* op de markt in Sarajevo. Na de val van het communisme gingen er daar steeds nadrukkelijker stemmen op voor een onafhankelijk Bosnië, iets wat de in meerderheid Servische machthebbers van het voormalige Joegoslavië wilden voorkomen. Vanuit de omliggende heuvels bestookten Serviërs

de stad. De belegering zorgde ervoor dat er een gebrek aan alles ontstond: voedsel, medicijnen, brandstof. Toch lukte het af en toe wat goederen de stad in te smokkelen en dat dwong de bewoners van Sarajevo om ondanks de gevaren naar de markt te gaan.

Aan de rand van het marktplein ontdekte Butcher een huisje. Het leek een kapelletje, maar bleek

een graftombe te zijn die op dat moment als openbaar toilet dienstdeed. Tussen de drollen en de pis was de inscriptie voor Butcher nog net leesbaar: het graf bleek van Gavrilo Princip, de moordenaar van Franz Ferdinand. Zijn ontdekking deed Butcher beseffen dat de plek waar hij zich bevond zowel het begin als het einde van de twintigste eeuw markeerde.

MOEILIK TE DOORGRONDEN

Een opmerkelijk gegeven, want Bosnië en Sarajevo liggen in een wat onherbergzame uithoek van Europa. De oorlog van begin jaren negentig, waar dorpingen die tot dan toe vreedzaam samenleefden ineens gruweligheden op elkaar uitvoerden, was voor buitenstaanders moeilijk te bevatten. Ook Princip is altijd een ondoorgroendelijke persoon gebleven. Zijn leven wordt stevast in het perspectief van de aanslag in 1914 geplaatst. Zijn vroege dood en de spaarzame schriftelijke getuigenissen van zijn bestaan, maken het moeilijk inzicht te krijgen in zijn ontwikkeling en vorming.

In *Het startschot. Op jacht naar Gavrilo Princip, de moordenaar die de wereld in oorlog bracht* beschrijft Butcher de reis die hij in juni 2012 ondernam, dwars door Bosnië. Hij probeerde letterlijk in de voetsporen van Princip te treden door dezelfde route af te leggen die de jonge Serviër in 1907 liep vanuit zijn geboortedorpje Oblaj naar Sarajevo. Vergezeld door zijn vader, die zou terugkeren naar Oblaj, ontvluchtte Princip de uitzichtloze armoede van het boerenbestaan en ging hij in de grote stad naar school. Hoewel hij er als voorbeeldige scholier en student begon, kwam hij geleidelijk aan meer in aanra-

king met leeftijdsgenoten die in extreem nationalistische kringen verkeerden. Princip radicaliseerde met de aanslag op Franz Ferdinand als ultiem gevolg.

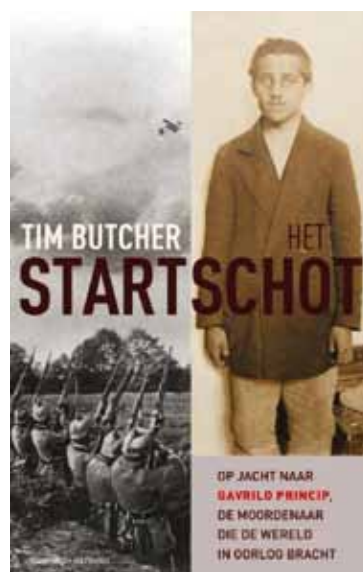
REIZEN EN GESCHIEDENIS

Het startschot is geen droog logboek waarin Butcher de gangen van Princip nagaat en noteert. Het gebied dat hij doorkruist kent hij nog uit zijn tijd als oorlogsverslaggever, waardoor herinneringen boven komen drijven. Daarnaast plaatst Butcher de familiegeschiedenis van de Princip's in die van Bosnië dat een speelbal was tussen Oostenrijk-Hongarije, het Ottomaanse Rijk en Rusland. Op die manier ontstaat er een heerlijk leesbare kruising tussen een reis- en geschiedenisboek en memoires. Deze aanpak kennen we uit eerdere, zeer succesvolle, boeken van Butcher. In 2007 versijnt zijn verslag van een reis in het kielzog van Henry Morton Stanley ('Dr. Livingstone, I presume?') door Congo en prijkt *Blood River, A Journey to Africa's Broken Heart* op de internationale bestsellerlijsten. In *Chasing the Devil: the Search for Africa's Fighting Spirit* (2010) reconstrueert Butcher de reis die Graham Greene halverwege de jaren dertig door Liberia maakte dat destijds nog niet in kaart gebracht was.

ONTMASKEREN

In *Startschot* legt de journalist Butcher de situatie van de oorlog uit de jaren negentig uit. Door gesprekken met allerlei mensen die hij tijdens zijn tocht tegenkomt, ervaart hij de verschillen in herinnering tussen de Bosnische Serviërs, Kroaten en moslims aan die oorlog. Als historicus weet hij die verschillen vanuit het verleden te verklaren. Butcher trekt voortdurend parallellen tussen de jaren negentig en de jaren tien. Princip komt daardoor in een ander daglicht. Butcher omschrijft hem als een voorvechter van de Zuid-Slavische broedervolken die allen te lijden hadden onder de bezetting door de Oostenrijkers. Hij gebruikt daarbij de rechtbankverslagen, weergaven van gesprekken die Princip in de gevangenis – Theresienstadt – met psycholoog Pappenheim voerde en tot nu toe vrijwel onbekend gebleven schoolrapporten. Butcher weet de raadselachtige Princip op overtuigende wijze te onmaskeren. ►

Op deze foto is waarschijnlijk de arrestatie van Gavrilo Princip te zien, hoewel ook wordt gedacht dat deze foto de arrestatie toont van Ferdinand Behr, een omstander die eerst van de moord op Franz Ferdinand werd verdacht.

HET STARTSCHOT. OP JACHT NAAR GAVRILLO PRINCIP, DE MOORDENAAR DIE DE WERELD IN OORLOG BRACHT, Tim Butcher (Prometheus-Bert Bakker, Amsterdam 2014, 352 blz., € 14,99 (e-boek))

Links: De Franse korporaal André Peugeot. Rechts: De Duitse onderluitenant Albert Mayer.

Toeboosch kreeg de persoonlijke archieven gewoon in schoenenendozen mee naar huis. Zodoende schetst Toeboosch de levensloop van de beide mannen vanaf de geboorte tot aan hun noodlottige ontmoeting. Mayer is van goede komaf. Hij stamt uit een rijk bankiersgezin, gaat studeren en zou graag als cavalerist in het leger furore maken, maar hij blijkt daarvoor niet genoeg aanleg te hebben. Peugeot stamt uit een

EERSTGEVALLENEN

Waar Butcher grote lijnen in de geschiedenis schildert, legt Theo Toeboosch zich in *De eerstgevallenen* meer toe op het genre van de *petite histoire*. Centraal staan de levens van de twee eerste slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Op 30 augustus 1914 is het iets meer dan een etmaal voor het officiële begin van de oorlog tussen Frankrijk en Duitsland. Bij een patrouille komt het in het Franse dorpje Joncherey, op een steenworp van de Duitse grens, tot een schermutseling waarbij twee mannen sneuvelen: de Franse korporaal André Peugeot en de Duitse onderluitenant Albert Mayer.

Toeboosch zocht de nog levende nazaten van de beide mannen op. Na enige aarzeling werkten de beide families graag mee:

arbeidersgezin; door het volgen van een lerarenopleiding probeert hij wat hogerop te komen. Dat lukt hem maar mondjesmaat: de inspectie is niet zo onder de indruk van zijn pedagogische kwaliteiten en stelt een beoordeling op schrift die hem slechts wat invalbaantjes bezorgt, tot hij in het afgelegen landelijke noordoosten wat langer aan de slag kan. Peugeot kan wel mooi vertellen en zijn leerlingen hangen aan zijn lippen als hij over veldslagen en de oorlog van 1870 vertelt.

Toeboosch wekt Peugeot en Mayer echt tot leven: in de internationale politieke context van het begin van de twintigste eeuw maken we kennis met twee mensen van vlees en bloed met hun eigen dromen, idealen en twijfels. De afloop van het

boek is wat dit betreft treffend. Toeboosch beschrijft er de min of meer door hem georganiseerde herdenkingsbijeenkomst waarbij beide families elkaar voor het eerst ontmoeten.

TOEBOSCH' EIGEN TIJDSCHRIFT

Toeboosch is een uniek figuur in historisch Nederland. Van huis uit archeoloog schreef hij onder meer voor *NRC Handelsblad*, *Elsevier* en het *Parool*. In 2010 verscheen *De uitverkorenen. Een familiegeschiedenis* dat werd genomineerd voor de Libris Geschiedenisprijs 2011. Daarnaast is Toeboosch al enige tijd 'hoofd-redacteur, redacteur, eindredacteur, moderator, administrateur en loopjongen ineen' voor het digitale Toeboosch' Eigen Tijdschrift (TET). *De eerstgevallenen* zou je een typische Toeboosch kunnen noemen: een verslag van een eigen zoektocht naar bijna vergeten persoonlijke verhalen bij een grote gebeurtenis uit de geschiedenis. ■

DE EERSTGEVALLENEN,

Theo Toeboosch (De Bezige Bij, Amsterdam 2014), 304 blz., € 14,99 (e-boek)